

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

FORMATION AND DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL IDENTITY OF FUTURE POLICE

Вивчення формування та розвитку професійної ідентичності майбутніх поліцейських є актуальним у сучасному суспільстві. Вдале виконання поставлених службових завдань, дотримання службової дисципліни та професійної етики, та багато іншого, залежить від вдало сформованої та розвинутої професійної ідентичності. Розуміння та відчуття приналежності особистості до обраної професії, а саме професії поліцейського, як особистість бачить себе у ролі поліцейського, буде залежати його професійне зростання як фахівця, відчуття значущості для суспільства тощо.

Стаття висвітлює розгляд феномену «професійної ідентичності», проводить теоретичний та емпіричний аналіз психологічних особливостей професійної ідентичності майбутніх поліцейських під час навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання. Стаття містить аналіз феномену професійної ідентичності з позиції взаємозв'язку мотиваційних та когнітивних характеристик особистості. Визначені характеристики забезпечують орієнтацію особистості в обраній професії. Що дозволяє людині вдало реалізувати себе та особистісний потенціал в професійній діяльності.

Під час емпіричного дослідження було виділено особливості та характеристики професійної ідентичності поліцейських, проаналізовані особливості професійного самовизначення поліцейських під час навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання. Визначено, що формування професійної ідентичності відбувається під впливом комплексу внутрішніх та зовнішніх факторів. Навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання займає особливе місце в житті особистості, відбувається формування та розвиток професійної ідентичності, що включає засвоєння знань, вмінь та навичок. А також розвиток професійно значущих рис особистості здобувача вищої освіти навчального закладу зі специфічними умовами навчання, які впливають на вдалу реалізацію людини в обраному напрямку діяльності.

Вдало сформована та розвинута професійна ідентичність дозволяє майбутньому поліцейському визначитися в соціальному середовищі, мати розвинуту систему цінностей та переконань, які є адекватними вимогам сучасних соціально-економічних умов та динамічного світу професії.

Ключові слова: професійна ідентичність, особистість, розвиток, формування, поліцейський.

The study of the formation and development of professional identity of future police officers is relevant in modern society. Successful performance of assigned tasks, adherence to professional discipline and professional ethics, and much more, depends on a well-formed and developed professional identity. Understanding and feeling that a person belongs to the chosen profession, namely the police profession, as a person sees himself in the role of a police officer, will depend on his professional growth as a specialist, a sense of significance for society.

The article covers the consideration of the phenomenon of «professional identity», conducts theoretical and empirical analysis of the psychological characteristics of the professional identity of future police officers while studying at a higher education institution with specific learning conditions. The article contains an analysis of the phenomenon of professional identity from the standpoint of the relationship between motivational and cognitive characteristics of the individual. Certain characteristics provide the orientation of the individual in the chosen profession. That allows a person to successfully realize themselves and personal potential in professional activities.

During the empirical study, the features and characteristics of the professional identity of police officers were highlighted, the features of professional self-determination of police officers while studying at a higher education institution with specific learning conditions were analyzed. It is determined that the formation of professional identity is influenced by a set of internal and external factors. Studying in a higher educational institution with specific learning conditions occupies a special place in the life of an individual, there is a formation and development of professional identity, which includes the acquisition of knowledge, skills and abilities. As well as the development of professionally significant personality traits of the applicant for higher education with specific learning conditions that affect the successful implementation of the person in the chosen field of activity.

Successfully formed and developed professional identity allows future police officers to define themselves in the social environment, to have a developed system of values and beliefs that are adequate to the requirements of modern socio-economic conditions and the dynamic world of professions.

Key words: professional identity, personality, development, formation, police officer.

УДК 159

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.35.30>

Макарова О.П.

к. психол. н., доцент,
старший викладач кафедри педагогіки та психології
Харківський національний університет
внутрішніх справ

Червоний П.Д.

к. пед. н.,
доцент кафедри педагогіки та психології
Харківський національний університет
внутрішніх справ

Феномен становлення професійної ідентичності поліцейських займає особливе місце в дослідженнях науковців в галузі психології. Невід'ємною частиною досліджень є вивчення формування та розвитку професійної ідентичності поліцейських під час навчання у вищому навчальному закладі

зі специфічними умовами навчання. Реалії сьогодення висувують поліцейському високі задачі професійного рівня, а саме, формування здібностей особистості до самовдосконалення, володіння сучасними інформаційними технологіями. Сучасний фахівець правоохоронної системи повинен

правильно визначати направлення та цілі професійної діяльності, використовувати теоретичні знання у вирішенні оперативних задач. Сформована професійна ідентичність поліцейського є одним зі значущих елементів його успішної професійної діяльності, професійного розвитку та професійного зростання.

Вивченням становлення професійної ідентичності присвячені роботи закордонних та вітчизняних науковців, а саме: А. Адлера, Е. Белінської, Р. Бернса, Е. Еріксона, І. Конна, К. Роджерса, З. Фрейда, Е. Фромма, К. Юнга, Н. Пряжнікової, В. Бодрова, О. Бондаренка, С. Боровікова, М. Гинзбурга, К. Абульханової-Славської, В. Петренко, С. Машканова, Н. Тализіної, Л. Карнозової, В. Брагіної [1].

Аналіз наукової літератури дозволяє виділити ряд теоретичних підходів, в напрямку яких досліджуються особистості формування та розвитку професійної ідентичності, а саме: психоаналітичний напрямок – представники А. Ветерман, Е. Еріксон, Дж. Марсія; біхевіористичний напрямок – представники М. Шириф, С. Шириф; когнітивний підхід – Г. Теджфел, Дж. Тернер, Д. Абрамс; в напрямку феноменологічної соціології – Т. Парсонс, Г. Сливан, М. Хайдеггер.

Дослідженням професійної ідентичності присвячені роботи М. Абдуллаєвої, І. Воронцової, Д. Завалишиної, Н. Іванової, Д. Колесова, Н. Пряжнікова, Ю. Поваренкова та інші. В своїх роботах вони розглядали структуру, рівні, умови, фактори та шляхи формування та розвитку професійної ідентичності [3].

Поняття професійної ідентичності Ю. Поваренков пов'язує з професійною Я-концепцією, розглядаючи професійну ідентичність, як прийняття особистістю на соціальному та психологічному рівні професійно ціннісних орієнтацій [4].

Л. Шнайдер розглядає професійну ідентичність, як багатогранний інтерактивний психологічний феномен, який забезпечує особистості цілісність, ідентичність тощо. Це має розвиток під час професійного навчання разом зі становленням процесів самовизначення, самоорганізації та персоналізації [5].

Професійна ідентичність формується в процесі трудової діяльності, але фундамент закладається під час навчання у вищому навчальному закладі. Першим етапом професійної ідентичності особистості, виступає вибір навчального закладу – самоактуалізація особистості у напрямку професійної діяльності, це важлива складова життєвого та особистісного самови-

значення, якщо вибір зроблений без впливу оточуючого середовища та є результатом власного усвідомленого вибору особистості. Ідентифікація особистості з обраною професійною діяльністю – це об'єднання життя людини з її діяльністю, коли типові якості починають проявлятися практично у всіх сферах життєдіяльності та визначають відношення особистості до діяльності.

Професійне становлення здобувача вищої освіти вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання – майбутнього поліцейського, базується на процесах ідентифікації. Існують певні запитання з чим та з ким ідентифікує себе молода особистість, яка обирає професію поліцейського, які будує плани на життя та як планує їх вирішувати в через професійну діяльність. Вікова незрілість, ідеалістичні уявлення щодо майбутньої професії невдало відображаються на результаті професійного становлення майбутнього працівника поліції.

Ціллю нашого дослідження є вивчення психологічних особливостей професійної ідентичності на етапі фахового становлення майбутнього поліцейського. Були використані наступні психодіагностичні матеріали, а саме: методика М. Куна «Кто – Я», методика вивчення статусів професійної ідентичності (Азбель, Грецева), вільний твір на тему «Я-професіонал – поліцейський».

В дослідженні приймали участь здобувачі вищої освіти (курсанти) вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання, факультету з підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України. Здобувачі були поділені на дві групи. До першої групи увійшли 25 курсантів першого року навчання у віці 17–18 років, до другої групи 25 курсантів 3 року навчання у віці 20–21 року.

В таблиці 1 за результатами дослідження статусів професійної ідентичності, за методикою Азбель, Грецевої, було виявлено наступне (див. табл. 1).

Отримані результати говорять нам про те, що у респондентів першої групи домінує статус ідентичності – моратрій (15,28±5,28). Це може свідчити про те, що вони розуміють проблему вибору професії та перебувають в процесі цього рішення, але найбільш вдалий варіант ще не визначений. На нашу думку, це пов'язано з умовами навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання, процесом адаптації до нових умов, постійним перебуванням на території закладу, особливостями умов проживання, відсутності можливості усамітнитися тощо.

Цей статус ідентичності, з часом, може змінитися коли відбудеться процес адаптації до нових умов.

Менш проявленою, у курсантів першого року навчання, є нав'язана професійна ідентичність (9,85±2,56). Курсантам з таким статусом ідентичності характерна особливість мотивації вибору професійної самореалізації. В них присутня достатньо сформоване уявлення щодо своєї майбутньої професійної діяльності, але вибираючи вищий навчальний заклад спирались не на власну думку а на думку батьків, друзів, родичів.

У респондентів третього року навчання домінує сформована професійна ідентичність (14,76±3,98), це свідчить про те, що більшість здобувачів освіти цієї групи, розуміють особливості та специфіку майбутньої діяльності, беруть на себе відповідальність за власне життя, як наслідок самостійного вибору, розуміють свою приналежність до певної професійної групи, інтегрують себе в певну групу та починають реалізовувати власні можливості. Найменшим проявом в цій групі є невизначена ідентичність (5,62±2,43). Це свідчить про те, що протягом навчального процесу більшість здобувачів вищої освіти не мають сумнівів в правильності вибору, мають чітке уявлення щодо специфіки своєї обраної діяльності.

Порівняння статусів професійної ідентичності зазначених досліджувальних груп, дає нам можливість стверджувати що, невизначений статус професійної ідентичності більш характерний для здобувачів вищої освіти першого року навчання (9,85±2,56), аніж для респондентів третього року навчання (5,62±2,43). На нашу думку, це може свідчити про те, що здобувачі першого року навчання ще не визначились остаточно і будуть вони працювати на посаді поліцейського після закінчення вищого навчального закладу зі специфічними умовами навчання. Це відбувається в наслідок того, що

на першому році навчання, респонденти, мало вивчають профільних предметів, не розуміють роботу підрозділів поліції.

Нав'язана професійна ідентичність характерна для курсантів першого року навчання (9,54±2,37), у здобувачів третього року навчання (9,69±2,43). Бачимо, що суттєвої різниці немає. Це може свідчити про те, що молода особистість професію поліцейського обрала під тиском рідних, близьких або знайомих.

Професійний статус Мораторний більш виражений у здобувачів першого року навчання (15,28±5,28), а ніж у здобувачів освіти третього року навчання (11,69±3,05). Це може свідчити про те, що у респондентів першого року навчання є декілька варіантів влаштування на посадах, але остаточного рішення вони ще мають.

Методика М. Куна була використана для досягнення особливостей змістовних характеристик професійної ідентичності поліцейських на етапі фахової підготовки (результати дослідження наведенні в табл. 2).

У здобувачів першого року навчання (52,3 %), та у респондентів третього року навчання (40 %) в структурі ідентичності домінує Фізичне Я. Респонденти описують свою Фізичну ідентичність з урахуванням фізичних даних, зовнішності, пристрастей до їжі, больових проявів тощо.

Практично однаково розвинена Соціальна Я ідентичність у респондентів першого та третього років навчання (26,3 % першого року навчання та 23,7 % третього року навчання). Це може свідчити про те, що респонденти усвідомлюють свою приналежність до певних соціальних груп та спільнот. Ідентифікація з певним соціальним оточенням дозволяє оцінювати особистості оцінювати свої соціальні зв'язки в термінах «Ми» та «Вони».

Діяльнісна ідентичність здобувачів першого року навчання (13,7 %) та рес-

Таблиця 1

Статуси професійної ідентичності майбутніх поліцейських

Статуси ідентичності	1 курс	3 курс	t	p
Невизначена	9,85±2,56	5,62±2,43	3,10	0,001
Нав'язана	9,54±2,37	9,69±2,43	0,1	–
Мораторій	15,28±5,28	11,69±3,05	1,96	0,05
Сформований	14,38±4,06	14,76±3,98	0,3	

Таблиця 2

Компоненти ідентичності поліцейських (%)

Компоненти ідентичності	1 рік навчання	3 рік навчання	φ емп	p
Фізичне Я	52,3	40,0	1,03	–
Соціальне Я	26,3	23,7	0,3	–
Дяльнісне Я	13,7	26,3	1,3	0,05
Перспективне Я	6,5	10,0	0,5	–

понад третью року навчання (26,3 %) перебуває на етапі розвитку. Значні розбіжності ($p \leq 0,05$) між показниками обох груп свідчать про те, що респонденти першого року навчання більшу потребу в отриманні нових знань, вмінь та навичках та направляють свою пошукову активність в напрямку саморозвитку.

Перспективна ідентичність особистості респондентів першого року навчання (6,5 %) та здобувачів третього року навчання (10 %) слабо розвинена, визначені окремі ознаки сімейної та професійної ідентичності.

Для досягнення рівня професійного самовизначення майбутніх поліцейських на етапі фахової підготовки ми використали вільний твір «Я – фахівець – поліцейський». Це дало можливість, респондентам оцінити себе та свою обрану професійну діяльність, розповісти про те, чому обрали такий вид діяльності, позитивні та негативні сторони кар'єри поліцейського. Отримані результати надані в таблиці 3.

Респонденти першого року навчання мріють допомагати людям (94,4 %), підвищувати імідж працівника поліції (90,0 %), розкривати злочини (76,5 %). Це може свідчити про те, що професійна ідентичність у здобувачів вищої освіти першого року навчання формується гармонічно та буде розвиватись протягом усього навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання. На рівні статистичної значущості ($p \leq 0,05$) виявлено, що респонденти третього року навчання (26,9 %) більш схильні визнати себе захисниками закону, а ніж на першому році навчання.

Для здобувачів третього року навчання, більш значимим є допомога людям (97,8 %). Це може бути пов'язано з тим, що в процесі навчання в них змінюється світогляд, це період соціальної зрілості, готовність до особистісного самовизначення. На рівні статистичної значущості ($p \leq 0,05$)

визначено, що здобувачі третього року навчання (93,3 %) мають бажання розкривати злочини, розшукувати злочинців, встановлювати мотиви злочину тощо. Велика кількість респондентів третього року навчання (76,3 %) мають гордість за обрану професію. Порівняння частот прояву змістовних елементів поліцейських на етапі фахової підготовки зазначених груп респондентів, дало нам змогу підкреслити, що більшість опитаних з самого початку навчання у вищому навчальному закладі зі специфічними умовами навчання, при поєднанні навчання та несення служби пишуться званням «курсанта» та «рядового поліції».

Здобувачі освіти, які приймали участь в дослідженні, вважають що саме професія правоохоронця є регулятором порядку та запобігання злочинності в державі. Обрана професійна діяльність – це підрозділи превентивної діяльності Національної поліції України, діяльність яких направлена на запобігання скоєння злочинів та на зупинення злочинних намерів.

Значна кількість здобувачів вищої освіти прагне розкривати злочини, запобігати злочинній діяльності, вести боротьбу з корупційною діяльністю, мінімізувати хуліганські дії на вулицях міст, захищати права та свободу громадян, допомагати кожному громадянину, який потребує допомоги незважаючи на його соціальний статус та матеріальне положення.

Висновок з проведеного дослідження. Формування та розвиток професійної ідентичності є невід'ємною частиною становлення ідентичності особистості. Формування професійної ідентичності відбувається під впливом комплексу зовнішніх та внутрішніх факторів. Важливе місце, при цьому, займає навчання у вищому навчальному закладі, в процесі якого відбувається засвоєння знань, вмінь та навичок. А також розвиток професійно значущих рис особистості здобувача вищої освіти (курсанта), які

Таблиця 3

Порівняльний аналіз частот змістовних елементів професійного самовизначення поліцейських на етапі фахової підготовки (%)

Змістовні елементи	1 рік навчання	3 рік навчання	ф емп	Р
Професійна гордість	63,5	76,3	1,12	–
Розкриття злочинів	76,5	93,3	1,86	0,05
Допомога людям	94,4	97,8	0,7	–
Імідж працівника поліції	90,0	66,5	2,27	0,01
Гордість за навчальний заклад	56,8	63,5	0,55	–
Професійна небезпека	44,3	34,3	0,79	–
Українська сучасність	20,0	36,6	1,46	–
Я приклад для наслідування	46,5	30,0	1,32	–
Соціальний статус	50,0	46,8	0,26	–
Я – захисник закону	10,0	26,9	1,73	0,05

сприяють успішній реалізації індивіда в обраній професійній діяльності.

За результатами емпіричного дослідження особливостей статусу професійної ідентичності поліцейських на етапі фахової підготовки, визначено що у здобувачів вищої освіти третього року навчання найбільш розповсюджений статус – це сформована ідентичність. Вони готові виконувати поставлені обов'язки та реалізовувати особисті можливості. У здобувачів вищої освіти першого року навчання найбільш розповсюджений статус – мораторій, який характеризується нормативною кризою самовизначення, коли особистість обирає з безліч варіантів лише один, який вважає своїм. Вивчаючи змістовні характеристики ідентичності майбутніх поліцейських ми виділили показники професійної ідентичності такі, як: «курсант», «поліцейський», «рядовий поліції», «майбутній полковник», «майбутній поліцейський офіцер громади», «майбутній інспектор ювенальної превенції», «майбутній професіонал».

Дослідження рівнів професійного самовизначення ідентичності майбутніх поліцейських, нами було визначено, що у респондентів першого року навчання, з самого початку навчання у закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання, мають гордість за обрану професію та навчальний заклад та сповненні ентузіазму на майбутнє.

Підводячи підсумки нашого дослідження, доцільно було б дослідити особливості професійної ідентичності поліцейських на різних етапах професіоналізації поліцейських, в залежності від особливостей професійної діяльності з урахуванням гендерного підходу.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Антоненко Т. А. Психологічні основи впливу ціннісно-смысловрої сфери на професійне станов-

лення майбутнього фахівця. Педагогіка та психологія. 2009. № 4. С. 26–36.

2. Макарова О. П., Розвиток професійної ідентичності майбутніх правоохоронців шляхом соціально психологічного тренінгу. Вісник національного університету оборони України. Зб.-к наук. праць. Київ. НУОУ. 2014. Вип. 6 (43). С. 317–322.

3. Макарова О. П. Особливості визначення типів ідентичності майбутніх правоохоронців. «Право і безпека» Харківський національний університет внутрішніх справ // Науковий журнал. Харків. ХНУВС. 2015. Вип. № 1 (56). С. 113–118.

4. Макарова О. П. Особливості процесу професійної ідентичності поліцейських на етапі фахової підготовки. Збірник наукових праць національної академії прикордонної служби України серія: психологічні науки / под. ред. О.Ф Волобуєва. Хмельницький: Видавництво НАДПСУ, 2018. № 3 (11). 324 с. С. 167–178.

5. Макарова О. П. Застосування активних методів навчання в процесі підготовки майбутніх працівників поліції Харківський національний університет внутрішніх справ: 20 років у статусі національного : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 берез. 2021 р.) / редкол.: В. В. Сокурченко (голова), Д. В. Швець (заст. голови), О. М. Бандурка та ін.; упоряд. В. А. Греченко; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2021. 472 с.

6. Топольницька Г. Ю. Психологічні умови формування культури міжособистісних відносин у курсантів-прикордонників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.09 «Психологія діяльності в особливих умовах» Хмельницький, 2006. 21 с.

7. Червоний П. Д. Психолого-педагогічні особливості підготовки майбутніх поліцейських до службової діяльності в екстремальних умовах. Матеріали VII всеукр. наук. практ. конф. (м. Харків, 29 лист. 2021 року). Харків : Національна академія Національної гвардії України, 2021. 322 с. С. 175–178.

8. Червоний П. Д. Становлення та розвиток «Школи молодших командирів» Психологічні та педагогічні проблеми професійної освіти та патріотичного виховання персоналу системи МВС України : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 2 квіт. 2021 р.). Харків : ХНУВС, 2021. С. 102–106.